1. Kültür ve Medeniyet Kavramları

Kültür, insanın tüm faaliyet alanlarını kapsadığından farklı şekillerde tanımlanabilecek bir kavramdır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

KÜLTÜR

- *Bir milletin dinî, ahlaki, hukuki, iktisadi, lisani, akli birikimlerinin bir bütünüdür.* (bk. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, 26)
- *Bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerleri içine alan bir bütündür.* (bk. Turhan, *Kültür Değişmeleri*, 36)
- *Kültür aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş şeklidir.* (Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, 20)
- *Refleks ya da içgüdü haricinde insanın yaptığı gözlenebilir her davranış, doğada ve toplum hayatı içinde meydana getirdiği her türlü eserdir. Kısaca insan ürünü olan her oluşum kültürdür.* (Özakpınar, *Bir Medeniyet Teorisi*, 22)

Görsel 1.1-2-3: Kültür farklı unsurlardan meydana gelir.

Kültür kavramı, günlük hayata dair bir davranışı açıklamak için kullanıldığı gibi hayatı şekillendiren ilkeleri ifade için de kullanılır. Örneğin misafire ikramda bulunmak, kültürümüzün temel ilkelerindendir. Misafire çay ikram etmek ise kültürümüzdeki bu ilkenin davranış olarak günlük hayata yansımasıdır. Temel kültürel ilkeler bazı toplumlarda ortak olabilir ancak günlük hayattaki uygulamaları farklıdır. Örneğin evlilik ve nikâh, İslam kültüründe hayatı şekillendiren temel kültürel ilkelerdendir. Farklı İslam toplumlarındaki nikâh merasimleri ve evlilik gelenekleri kültürün hayat içindeki değişik uygulamalarıdır.

Kültürün özellikleri şunlardır:

- *Kültür, tabiatta kendiliğinden bulunmaz; insan ürünüdür.*
- *Özü itibarıyla zihnî ve manevidir. İnsan zihninin görüş, anlayış ve değerlendirme tarzını yansıtır.*
- *Tarihî süreçte oluşur.*
- *Kültürü oluşturan unsurlar arasında sürekli etkileşim vardır.*
- *Her toplumun bir kültürü vardır, kültürsüz insan topluluğu olmaz.*
- *Dışarıdan aldığı unsurlar konusunda seçicidir.*
- *Kültür kendi içinde bir bütünlük ve tutarlılık gösterir.*
- *İnsanın ihtiyaçlarına göre şekillenir. Sürekliliği, temel ihtiyaçları karşılayabilmesine bağlıdır.*
- *Sabit değil, değişkendir.*

Yorumlayalım

Kültür tanımlarının çoğunda toplulukların kendine has davranış ve yaşayış tarzı olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bu durumda şöyle denilebilir: Kültür, şahsi düşünce ve davranışları da şekillendiren örf ve âdetlerden, değer anlayışlarından ve inançlardan, üretim tarzlarından ve kurumlardan meydana gelen bütünlüklü bir sistem olup toplumun tarihî serüveninin neticesi olarak meydana gelmiştir.

Verilen tanımdan hareketle kültürü oluşturan unsurların birbiriyle ilişkisini yorumlayınız.

Kültür Unsurları: Kültürel miras; insanların biyolojik, psikolojik ve sosyal alanlardaki ihtiyaçlarının karşılanmasında topluma katkı sağlar. İnsan ihtiyaçlarının karşılanmasında rol oynayan etkenlere **kültür unsuru** denir. Kültür, manevi ve maddi unsurlardan meydana gelir. Kültürün manevi unsurları inanç, dil, değerler, gelenekler, sanat anlayışı ve dünya görüşüdür. Kültürün maddi unsurları ise mimari, her türlü araç gereç, giysi ve yazılı eserlerdir.

Medeniyet Kavramı: Medeniyet, Arapça mdn kökünden türemiştir. Et-temeddün kelimesi Türkçedeki medeniyet kelimesinin karşılığıdır. Ayrıca medeniyet anlamında el-hadâre kavramı da kullanılmaktadır. Medeniyet, Osmanlı Dönemi'nde umran, mamur ve imar gibi farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Medeniyet kelimesi, İngilizcedeki civilisation sözcüğüne karşılık olarak kullanılmıştır.[1] Zamanla yaygınlaşarak terim hâline gelmiştir. Günümüz Türkçesinde aynı anlamda uygarlık kelimesi de kullanılmaktadır.

Ancak medeniyet kavramının kökeni daha eskilere dayanmaktadır. Müslüman filozoflar ve âlimler bu kavramı farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Örneğin, Farabi'nin el-Medinetü'l-Fazıla ve İbni Haldun'un Mukaddime adlı eserlerinde medeni kavramına yer verilmiştir. İbni Haldun'a göre insan, doğası gereği medeni bir varlıktır. İbni Haldun umran kavramını ele aldığı Mukaddime adlı eserinde bir medeniyet teorisi kurar. Ona göre medeniyetleri kuran, inşa eden insandır. Aklıyla kültürü ve medeniyeti inşa eden insan organik bir varlıktır. İnsan nasıl ki doğar, büyür ve ölürse insanın inşası olan medeniyetler de doğar, büyür, gelişir ve ölür. Bir medeniyetin ölmesi, yerine bir başkasının geçmesi demektir. Hâkim medeniyetin iktidarını ve meşruiyet gerekçesini kaybetmesi, mevcut insan ihtiyaçlarına kurum ve kuruluşlarıyla artık cevap veremez hâle gelmesindendir.[2]

---

1 Elias, Uygarlık Sureci, 1/114.
2 İbn Haldun, *Mukaddime*, 1/202.

MEDENİYET KAVRAMININ TANIMLARI

"Medeniyet, kültürün yükselmesiyle oluşan ve evrensel nitelik taşıyan olgudur."

(Ziya Gökalp, *Hars ve Medeniyet*, 15)

"İnsanlığın çalışarak ortaya koyduğu teknik eserlerin bütününden ibarettir."

(Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, 196)

"İnsan, toprak ve zaman arasında onarıcı bir bağ kurma yeteneğidir. Bu dinamik süreci başlatması için bir kıvılcım veren temel unsur ise dindir."

(Malik bin Nebi, *Şurutu'n-Nahda*, 56)

"Medeniyet, tanımı itibariyle bütün insanlığa hitap eden tarih olgusudur. Tek kişi ya da insanlığa dönük cephesiyle medeniyet, insanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz. Aynı zamanda manevi-ahlaki, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılamak amacını taşır. İnsanı bütün cepheleriyle ele alır."

(Sezai Karakoç, *Düşünceler-I Kavramlar*, 7)

Yorumlayalım

Günümüzde 'modernleşme' ile 'medeniyet' kavramlarının eş anlamlı olduğu algısı oluşmuştur. Bu nedenle medeniyet kavramı, 'ileri ve model alınması gereken toplum' anlamında kullanılmaktadır. Batı merkezli bu yeni anlayışa göre toplumlar 'gelişmiş ülke', 'az gelişmiş ülke' ve 'gelişmekte olan ülke' gibi tanımlarla sınıflandırılmaktadır. Bu yaklaşımda medeniyeti Batı'ya mahsus bir olgu olarak sunma çabası görülmektedir.

(Norbert Elias, *Uygarlık Süreci*, 1/327-333)

Toplumların "gelişmiş", "az gelişmiş" ve "gelişmekte olan" şeklinde sınıflandırılmasının nedenlerinin neler olabileceği hakkında akıl yürütünüz.

Kültür ve Medeniyet Arasındaki Farklar

Kültür ve medeniyet kavramlarının farklılığına dair çeşitli görüşler vardır. Sosyolog ve antropologların bir kısmı kültür ve medeniyet kavramlarını eş anlamlı olarak kullanır. Ancak iki kavramın farklı anlamlarda kullanımı daha yaygındır.

Ziya Gökalp'e göre kültür ile medeniyet ayrı ayrı kavramlardır. Kültür, hars demektir. Hars millîdir, medeniyet ise evrenseldir. Kültür, bir toplumun yaşadığı ve paylaştığı müşterek değerlerdir. Medeniyet ise milletlerarası seviyeye yükselmiş bir kültürün veya birbirine yakın kültürlerin oluşturduğu anlayış, tutum, bilgi, teknoloji, sosyal faaliyetler ile müesseselerin bütünüdür.[3]

Erol Güngör'e göre kültür; inanç, bilgi, his ve heyecanların bütünüdür.[4] Medeniyetin ürünü olan müesseseler, bu değer ve inançların eserleri olarak ortaya çıkar.[5]

Nurettin Topçu'ya göre medeniyet, insanlığın çalışarak ortaya koyduğu teknik eserlerin bütününden ibarettir. Kültür ise bir toplumun kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bütünüdür. Bunlar ilim, sanat, ahlak ve dine ait değerlerdir.[6]

Yılmaz Özakpınar'a göre kültür ve medeniyet, doğada kendiliğinden bulunmaz; insan ürünüdür. Doğada veya toplum hayatı içinde meydana getirilen her türlü eser, kültürdür. Medeniyet; kültür eserlerini doğurtan, onların hedefini, istikametini, niteliklerini belirleyen seçici, sınırlandırıcı, değerlendirici bir inanç ve ahlak nizamıdır. Kültür, eser ve ürünlerdir. Medeniyet, onların arkasındaki inanç ve ahlak nizamıdır.[7]

Tartışalım

Ahmed Cevdet Paşa'ya göre 'medeniyet' toplu halde yaşamanın gereğidir ve insan, doğası gereği zaten medeniyete yatkındır. Medeniyet, toplumların göçebelik ve yerleşik aşamasından sonra üçüncü ve son aşamasını oluşturur. Bu merhaleye ulaşmanın temel şartı insanın kemale erdirilmesidir ki bu da ancak eğitimle mümkündür... Büyük medeniyetler ulum ve sanayileri, maarifleriyle kıtaatıarzda yer değiştirirler.' Medeniyeti geline benzetiyor Paşa, diyar diyar dolaşan bir geline.

(Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, 81)

Yukarıda verilen metne göre medeniyet nakledilebilir mi? Arkadaşlarınızla tartışınız.

3 bk. Gökalp, *Hars ve Medeniyet*, 60.
4 bk. Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, 15.
5 bk. Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, 93.
6 bk. Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, 15.
7 bk. Özakpınar, *Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi*, 42.